

Ideologista kartanpiirtoa

Tuukka Ylä-Anttila

Julkaistu Tiede & edistys -lehdessä 1/2013, s. 77–81.

Kirja-arvio: Koivulaakso, Dan; Brunila, Mikael & Andersson, Li: *Äärioikeisto Suomessa. Vastarintamiehiä ja metapolitiikkaa*. Helsinki: Into Kustannus Oy 2012.

Äänite Jyväskylän kaupunginkirjaston pienestä luentosalista 30.1.2013 on jännittävää kuultavaa, kun tietää että yhdeksän minuutin kohdalla alkaa tapahtua. Satakunta kuulijaa on kerääntynyt seuraamaan vasemmistoaktivistien Li Anderssonin ja Mikael Brunilan alustamaa keskustelutilaisuutta yhdessä Dan Koivulaakson kanssa kirjoittamastaan teoksesta *Äärioikeisto Suomessa*. Koivulaakso, jonka kimppuun on hyökätty keskustelutilaisuudessa pippurikaasulla muutamia kuukausia aikaisemmin, ei ole paikalla. Brunilan ehdittyä puhua vasta muutaman minuutin salin ulkopuolelta alkaa kuulua kolinaa ja tappelun ääniä, ja Brunila lopettaa lauseen kesken. Jotkut ilmeisesti pyrkivät sisään ovea hakaten. Väki pysyy salissa, kun ulkopuolella pulloja rikotaan ja lyöntejä vaihdetaan. Äänet vaikenevat ja pian tulee tieto, että järjestyksenvalvojaa on puukotettu. Epäselvän tilanteen keskellä sovitaan, ettei tilaisuudesta poistuta yksitellen vaan ryhmissä turvallisuussyistä. Poliisi saapuu pian paikalle. ”Patriooteiksi” eli uusnatsijärjestö Suomen Vastarintaliikkeen jäseniksi alustavasti tunnistetut tekijät ovat paenneet. Vain muutaman minuutin kuluttua Brunila jatkaa katsastaan uuden etnopluralistisen fasisti-ideologian synnystä 1960-luvun Euroopassa ja tilaisuus viedään olosuhteisiin nähden vähällä hämmennyksellä loppuun. Myöhemmin perussuomalaisten kansanedustaja Juho Eerola epäilee puukotusvälikohtausta kirjan mainostempuksi. Onko politiikan tutkimus 2010-luvun Suomessa yhtäkkiä tulenarkaa ja vaarallista?

Kirja nimittäin kartoittaa eurooppalaisen ja suomalaisen sodanjälkeisen laitaioikeiston ideologiaa, historiaa ja toimintatapoja analyttisesti, systemaattisesti ja ansiokkaasti, julkilausuttuna tavoitteenaan äärioikeiston vastustaminen. Se menee suoraan asiaan: johdannon jälkeinen luku alkaa toisen maailmansodan jälkeisistä fasismin ideologian säilyttäjästä Ranskassa. Suomalaista äärioikeistoa käsitellään lähinnä 1990-luvun ja sen jälkeisen kehityskulun kannalta, ja 2000-luvun uusi ”vastajihadistinen” islaminvastaisuus Euroopassa ja Suomessa saa oman lukunsa, kuin myös perussuomalaiset. Analyysi on perinpohjaista ja viittaaminen akateemisiin lähteisiin, mediaan ja haastatteluihin laajaa ja tarkkaa: perustelemattomia väitteitä kirjasta ei löydy, kuin ei myöskään ylettömän voimakasta kirjoittajien omasta poliittisesta taustasta kumpuavaa painotusta. Keskeisimmin se on nähtävissä mieltymyksessä vasemmiston ja oikeiston käsitteisiin poliittisen kentän jaottelussa. Kirjan pääteesi onkin, että vaikka äärioikeistolaisten toimijoiden kenttä vaikuttaa pirstaleiselta, erilaisilla laitaioikeiston piiriin luettavilla ilmiöillä on toisiaan tukeva vaikutus. Teesi on pääosin uskottava, vaikka perussuomalaisen valtavirtapopulismien ja varsinaisen fasismin yhteys esitetäänkin turhan suorana. Siinä missä radikaalimman oikeistolaisen liikehdinnän nykytilan ja synnyn kartoitus on teoksen onnistuneinta antia (ja hyvä niin, onhan se sen päätarkoitus), kiinnitän tässä arviossa erityisesti kriittistä huomiota perussuomalaisen populismin käsittelyyn osana samaa ”oikeistolaisuuden” tai jopa ”fasistisoitumisen” ilmiötä. Paikka paikoin kirjan ongelmana nimittäin on, ettei lukija tiedä, mitä tekijät tarkalleen oikeistolaisuudella tai oikeistolaisuudella tarkoittavat – onko se palautettavissa kansallismielisyyteen?

Tämä etenkin siksi, että muuten kirja suhtautuu käsitteelliseen määrittelyyn ja luokitteluun asiaankuuluvalla hartaudella. ”Äärioikeiston” (far right) ja ”radikaalioikeiston” (radical right) käsitteet esitetään toisilleen synonyymeinä toimiviksi yläkäsitteiksi, joiden alle luokitellaan ”oikeistopopu-

lismi” (tai ”oikeistoradikaali populismi”) ja ”fasismi”. Oikeistopopulismi ja fasismi jakavat nationalistisen aatteen joka pyrkii muuttamaan politiikkaa niin että kansakunnasta tulisi siinä ensisijainen yksikkö, mutta erotuksena on, että oikeistopopulistit ”eivät pyri nykyisen yhteiskunnallisen järjestyksen kumoamiseen” (s. 25) vaan kannattavat parlamentaarista demokratiaa. Ne vastustavat siis eliittiä järjestelmän sisällä, eivät itse järjestelmää. Fasistisetkaan ryhmät eivät välttämättä käytä väkivaltaa, vaan kirja esittää eron aatteellisena erona toimintatapojen eron sijaan (s. 21). Populistit siis haluavat muutosta järjestelmän sisällä, fasistit vallankumousta. Tämän voi toki mieltää ”vain” ideologiseksi aste-eroksi, mutta olisin taipuvainen pitämään sitä melko merkittävänä sellaisena, eikä kyse ole vain radikaaliuden asteesta vaan myös toimintatavoista. Ero ideologian perusteella ja toimintatapojen perusteella tapahtuvan määrittelyn välillä ei ole aukoton, sillä vaikka ta ”[f]asismiin toimivassa määrittelyssä pääpaino on sisällössä, ei muodossa” (s. 21) eikä fasismiin ”välttämättä kuulu tietty rekvisiitta, väkivalta tai edes rotuopit” (emt.), kuitenkin jakoa oikeistopopulismiin ja fasismiin käytetään nimenomaan toimintatapojen radikaaliuden mielessä: ”on tehtävä jaottelu radikaalin ja maltillisen toiminnan, fasistien ja oikeistopopulistien välillä” (s. 30).

Vaikka käsitteellinen erottelu oikeistopopulismiin ja fasismiin välillä tehdään, tekijät siis korostavat että näin määriteltyjen ryhmien välillä on vain aste-ero. Ideologian perusta on sama, ja liiallinen eronteko jopa ”vaarallista” (s. 26) koska se kontribuoi yhteiskunnan ”fasistisoitumiseen” (emt.) vaikkeivät varsinaiset fasistiset ryhmät saavuttaisi valtaa. ”Sekä oikeistopopulistinen että fasistinen politiikka voikin olla likimain yhtä groteskia pyrkimyksessään luoda kansakunnasta homogeenisesti puhdas kokonaisuus”, tekijät kirjoittavat (s. 27), ja ”[n]ykyisen oikeistopopulismiin synty liittyykin läheisesti fasistien yrityksiin päästä pois poliittisesta marginaalista” (s. 26). Pohjimmiltaan erotelussa on kirjoittajille kyse siis äärioikeiston eri strategioista kohti poliittista legitimeettää. Äärioikeistosta annetaan, alaluokitteluista huolimatta, kuva jossain määrin yhtenäisenä poliittisena toimijana joka valitsee strategiansa rationaalisesti toimintaympäristön mukaan ja joka on onnistunut tietoisessa projektissaan valtavirtaistaa kulttuurien sekoittamista vastustava ideologia. Kuva prosessista on ehkä ylettömän johdonmukainen, vaikka kirjaan haastateltu Suomen Sisun pitkäaikainen aktivisti Teemu Lahtinen epäilemättä mielellään esittääkkin itsensä uusien ideologisten virtausten onnistuneena maahantuoja ja juurruttajana.

Koivulaakson, Brunilan ja Anderssonin mukaan politiikka ylipäätään on oikeistolaistunut ja uusi poliittinen kahtiajako vasemmiston ja oikeiston välisen jaon tilalla on jana, jonka ääripäät muodostavat konservatismi ja liberalismi – siis jakolinja oikeistokonservatismiin ja oikeistoliberalismiin välillä (esim. s. 17–18, 209–210). Näkemys liittyy teesiin siitä, että jälkiteollisessa yhteiskunnassa luokkasidonnainen, taloudellisten tarpeiden tyydytykseen tähtäävä politiikka korvautuu elämänlaatu-, elämäntapa- ja arvokysymyksillä (Inglehart 1971), mutta merkittävimmäksi tämän kehityksen aiheuttajaksi Suomessa Koivulaakso, Brunila ja Andersson asettavat perussuomalaiset (s. 261, 266).

Kirjoittajille keskeinen on myös ajatus, että poliittiset ryhmittymät ja ideologiset virtaukset vaikuttavat diskursiivisesti varsinaista konkreettista poliittista valtaansa enemmän legitimoimalla näkemystään. Vaikka fasismi olisi ilmiönä marginaalinen, mahdollistaa sen vähäinkin kasvanut legitimeetti muiden puolueiden siirtymän kohti oikeaa. Samaten oikeistopopulismiin suhteen, jonka kirjoittajat asemoivat vähemmän radikaaliksi oikeistolaisuudeksi: vaikka oikeistopopulismi on erotettava fasismista, ammentaa se kuitenkin ideologisesti samasta perinteestä. Fasismia legitimoimman oikeistopopulismiin kasvattaessa sananvaltaansa ja saavuttaessaan suuremman potentiaalinen oikeistolaistaa muuta poliittista kenttää, tapahtuu tämä osaksi fasisminkin vaikutuksesta. Toisin sanoen, kun fasismi määritellään oikeistolaisuuden äärimmäisimmäksi muodoksi, kaikenlainen oikeistolaisuuden lisääntyminen on ikään kuin askel kohti fasismia. Tämä tulkinta sortuu ylilyön-teihin:

”Breivikin toteuttaman joukkomurhan jälkeen vähemmistöjen oikeuksiin liittyviä tai vasemmistolaisia tapahtumia ei voi järjestää ilman uhkakuvien analysointia. Luomalla näitä uhkakuvia muille poliittiselle toimijoille ja vähemmistöryhmille natsiryhmät edistävät oikeistopopulistien mahdollisuutta mellastaa vapaasti ja osaltaan painostaa muita puolueita oikealle [...] Poliitiikan fasisistoitumisen ja viimeistään Saksassa paljastuneen uusnatsien tekemän murhasarjan sekä Anders Behring Breivikin massamurhan jälkeen kaikkeen radikaalioikeistolaiseen liikehdintään on puututtava [...]” (s. 209–210.)

Kirja siis esittää perussuomalaiset melko suoraviivaisesti osana äärioikeistoa, joka määrittyy ennen kaikkea voimakkaan nationalismin kautta, ja vaatii vakavaa suhtautumista puolueeseen laajemman äärioikeiston uhan vuoksi. Samalla Breivikin kammottavien tekojen katsotaan uhkakuvien kautta raivaavan tilaa oikeistopopulistiselle parlamentaariselle politiikalle, vaikka perusteltavissa olisi päinvastainenkin kanta – siis että Breivikin teot ja kirjoitukset kaikessa äärimmäisyydessään sulkevat vallan ovia monikulttuurisuuden vastustajilta.

Liiallinen luotto vasemmisto–oikeisto -akseliin, jolle eri käsitellyt poliittiset muodot sijoitellaan, yksinkertaistaakin analyysiä tarpeettomasti. Samalla kun tekijät kritisoivat ”ääri-ilmiöiden” niputtamista yhteen (s. 19), he yhdistävät fasismin ja oikeistopopulismien samoja, synonyymisten ääri- ja radikaalioikeiston käsitteiden alle, ”jotka korostavat fasismin ja oikeistopopulismien yhteisiä piirteitä” (s. 30), mikä tietenkin on poliittinen valinta. Niin suomalaista kuin eurooppalaistakin populismi-ilmiötä lähestytään siis juuri oikeiston käsitteen kautta, siitä huolimatta että kirjan alussa maalailtiin poliittisten jakolinjojen muuttuneen perinteisestä luokkasidonnaisesta oikeisto–vasemmisto -jaosta ”elämäntapapolitiikan” konservatismi–liberalismi -jaoksi. Kirjoittajat tuntuvat näkevän kritisoimansa yhteiskunnan ”oikeistolaistumisen” kehityksenä, joka ikään kuin ”epäpoliittisoi” politiikan: ”[perussuomalaiset] kirjoittaa näin identiteettipoliittista kertomusta, jossa käsitellään kapitalismin ristiriitoja symbolisesti, mutta ei puututa siihen sisäänrakennettuihin ongelmiin.” (s. 248.) Sopii kuitenkin kysyä, onko konservatiivi–liberaali -akselilla tapahtuva politisaatio vähempiarvoista, vai onko ”oikeistolaistumisena” käsitteellistetty kehitys sittenkin vain siirtymää luokkaristiriitojen ensisijaisuudesta kohti uusia kysymyksiä, ja siten oikeastaan politiikan uudelleenherättämistä enemmänkin kuin sen kuoppaamista.

Perussuomalainen puoluehan ei itse määrittele itseään oikeistolaiseksi, eivätkä tutkijatkaan ole lainkaan yksimielisiä pitäisikö sitä käsitellä vasemmisto- vai oikeistopuolueena vai kumpanakaan (ks. esim. Arter 2010, Grönlund & Westinen 2012). Se kuitenkin vaaliohjelmiaan myöten auliisti myöntää olevansa populistinen – siksi populismin käsittelyä perussuomalaisten yhteydessä olisi toivonut enemmän. Kirjoittajat sen sijaan paikallistavat perussuomalaisten nousun keskeiseksi osaksi politiikan oikeistolaistumisen prosessia Suomessa. Siinä mielessä he ovat tietenkin oikeassa, että perussuomalaisten olemassaolo on legitimoitunut arvokonservatiivisia, rasistisiaakin asenteita, mutta syitä puolueiden luokkasidonnaisuuden hälvenemiseen, työväenluokan uudelleenmäärittelyn tarpeeseen ja talousargumenttien nousuun kyseenalaistamattomiksi perusteluiksi politiikassa on etsittävä pidempiaikaisista ja hitaammista yhteiskunnallisista murroksista. Tämä kehitys on enemmänkin avannut perussuomalaisten kaltaiselle, ei järin luokkasidonnaiselle ja talouspolitiikaltaan ambivalentille konservatiivipuolueelle mahdollisuuden toimia pinnan alla muhineiden konservatiivisten mielipiteiden äänitorvena (ks. esim. Kestilä 2006) sen sijaan että perussuomalaiset olisivat ehtineet oikeistolaistaa poliittista kenttää kovin merkittävästi.

Se, ettei perussuomalaisuus tyhjene radikaalioikeistolaisuuteen, ei tietenkään tarkoita ettei perussuomalaisissa olisi radikaalioikeistoa, ainakin kirjoittajien kansakunnan ensisijaisuuteen perustuvalle määritelmällä. Kirja kartoittaaakin ansiokkaasti nykyisen eurooppalaisen äärioikeistolaisen ideologian rakentamisen ja maahantuonnin hegemoniaprojektina, joka käynnistyi vuoden 1968 va-

semmistöliikehännästä innostuneiden akateemisten fasistien Gramsciin tarttumisesta Ranskassa. Uutta äärioikeistolaisista poliittista filosofiaa alettiin rakentaa uudenlaisen kulttuurien erottelun ja etnopluralismin kautta. Esimerkiksi Ranskan nykyisen Front Nationalin syntyyn johtaneen Nouvelle Droite -liikkeen keskeinen ideologi Alain de Benoist uudelleenmuotoili vanhentuneesta raa'asta biologisesta rasismista etnopluralismin ideologiaa, jossa rotujen sijasta on olemassa etnisyyksiä tai kulttuureita, ja ongelmaksi esitetään näiden kulttuurien yhteensopimattomuus. Muilla kulttuureilla on kyllä olemassaolon oikeus, eikä niitä välttämättä sinänsä esitetä edes puhujan kulttuuria huonommiksi, mutta sekoittaa niitä ei pitäisi, sillä se olisi monimuotoisuuden vähenemistä, ei lisääntymistä. Kulttuurinen diversiteetti on siis sinänsä tärkeää biodiversiteettiin verrattavalla tavalla, ja todellisia rikollisia ovatkin monikulttuurisuutta kannattavat kulttuurien sekoittajat, jotka kieltävät kulttuurien ”oikeuden eroon”. Tämä tietenkin yhä edellyttää kulttuurien määrittelyä luonnollisiksi omalakisiksi monoliiteiksi, vaikka rodun käsitteestä onkin luovuttu, ja lopulta poliittiset implikaatiot ovat rasistisia, vaikka retorinen käänös on merkittävä.

Tämän ideologisen kehityksen, sen muun muassa Suomen Sisu -järjestön kautta tapahtuneen maahantuonnin ja perussuomalaisiin asettumisen kartoittaminen on tärkeää ja luettava kirjan ansioksi. Suuri osa eurooppalaista oikeistoradikaalia liikehdintää ja myös perussuomalaisten oikeistoradikaali siipi on perustellusti ymmärrettävissä tämän kehityksen huipentumana. Kun tekijät kuitenkin määrittelevät perussuomalaiset oikeistopopulistiseksi, on huomioitava että populismin suhde tähän oikeistoradikaaliin ideologiseen suuntaukseen on ongelmallinen myös populismin anti-ideologisuuden vuoksi. Populismiinhan tyypillisesti kuuluu, että oikean tiedon nähdään kumpuavan kansan sydäimestä, eikä kansaa tarvitse opettaa. Kansa ei ole luokka, jonka itsestään tietoisiksi tulemisessa ja mobilisaatiossa ideologialla tulisi olla jokin rooli, vaan populismin opetuksen mukaisesti kansa tietää jo (ks. esim. Mudde 2004). Kokonaan toinen kysymys toki on, kuinka ”organisesti” populistinen kansannousu ”kansasta” tosiasiallisesti nousee.

Perussuomalaisten maahanmuuttoon keskittyvä ”intellektuellin äärioikeiston” siipi on saavuttanut puolueessa vaikutusvaltaa ja ääntä, mutta sen ja maalaispopulistisen ”vennamolaisen” siiven välillä on selkeä ero. Puolue ei ole redusoitavissa maahanmuuton vastustamiseen. (Ks. esim. Borg 2012, Ylä-Anttila 2012.) Populismia ei myöskään pitäisi pitää vain oikeistoon liittyvänä ilmiönä, vaikka se tämänhetkisessä eurooppalaisessa puoluekentässä usein siihen liitetäänkin (esim. Mudde 2007). Esimerkiksi perussuomalaisten edeltäjän Suomen maaseudun puolueen käsittely Koivulaakson, Brunilan & Anderssonin tekstissä ”oikeistopopulistisena” (s. 70) on selkeän ongelmallista, kun tutkimuksessa sitä on käsitelty yhtä lailla vasemmistopopulistisena tai vaikeana luokitella vasemmisto–oikeisto -akselilla (Helander 1971), mikä tietenkin pätee perussuomalaisiinkin. Tarve käsitellä kaikkia poliittisia ilmiöitä vasemmisto–oikeisto -akselin kautta tekee jälleen analyysistä yksinkertaistavan.

Muistaen kirjan julkilausutun tavoitteen – siis suomalaisen äärioikeiston ideologian ja toimintatapojen sekä niiden historian dokumentoinnin jotta sen vastustaminen olisi mahdollista – voi teoksen kuitenkin todeta ajoittaisesta mutkien suoristamisesta huolimatta tavoitteessaan varsin onnistuneeksi. Vaikka tekijöiden oma poliittinen kanta on tietenkin väistämättä läsnä, se ilmaistaan enemmän riveillä kuin niiden välissä. Vastapuoli määritellään vastapuoleksi, mutta siihen suhtaudutaan pääosin viieleen analyttisesti.

Vielä sananen poliittisen väkivallan uhasta, josta lähdin liikkeelle. Keskeinen määrittelykamppailu aihetta koskevassa keskustelussa käydään siitä, ovatko tapahtumat yksittäistapauksia vai osa laajempaa tendenssiä ja poliittista liikettä. Viime vuosien hyökkäyksiä on haluttu joissain erikoisia piirteitä saaneissa puheenvuoroissa pitää yksittäistapauksina niiden vähättelemiseksi. Toisaalta kuitenkin niiden tulkitseminen osaksi koherenttia poliittista liikettä tarkoittaa myös että niiden

tekijät ovat osin onnistuneet tavoitteessaan, väkivallan sisällyttämisessä poliittisen toiminnan keinovalikoimaan. Ehkä siksikin jotkut ovat olleet haluttomia tulkitsemaan väkivaltaista äärioikeistoa koherenttina poliittisena projektina, välttääkseen sen legitimoimista. Ja siksi väkivaltaan suhtautuminen on niin pinnallisen paradoksaalinen tehtävä: poliittista väkivaltaa ei pitäisi laskea poliittisten strategioiden piiriin, mutta samalla se on ehdottomasti tuomittava poliittisena väkivaltana, jolloin tulee samalla vahvistaneeksi sen olemassaolon motiiveineen. Väkivallan tai sen konkreettisen uhan kohteella ei kuitenkaan juuri ole tulkinnallisen valinnanvaran ylellisyyttä.

Kirjallisuus

Arter, David 2010: The Breakthrough of Another West European Populist Radical Right Party? The Case of the True Finns. *Government and Opposition*, 45 (4), 484–504.

Borg, Sami 2012: Perussuomalaiset. Teoksessa Borg, Sami (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 16/2012. 191–210.

Grönlund, Kimmo & Westinen, Jussi 2012: Puoluevalinta. In: Borg, Sami (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 16/2012, 156–188.

Helander, Voitto (toim.) 1971: *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*. Hämeenlinna: Karisto.

Inglehart, Ronald 1971: *The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-industrial Societies*. *American Political Science Review*, 65 (4), 991–1017.

Kestilä, Elina 2006: Is There Demand for Radical Right Populism in the Finnish Electorate? *Scandinavian Political Studies*, 29 (3), 169–191.

Mudde, Cas 2004: The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39 (4), 541–563.

Mudde, Cas 2007: *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ylä-Anttila, Tuukka 2012: *What is Finnish about the Finns Party? Political Culture and Populism*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.